

rozvinuté speciálněvědní obory a filozofie. F. Kautman ukázal na její pluralitní charakter (a tím byl dobově – na počátku sedmdesátých let 20. století – nepřijatelný) a na její spoje s německou a anglosaskou literární vědou a kritikou, jíž se inspirovala, jejíž impulsy přejímala, ale současně je přetavovala do jiné kvality anticipující trendy 20. století. Řada jmen ruských kritiků 19. století je pro nás beznadějně zasutá, jejich díla mohou nepoučenému literárnímu vědci připadat exotická; ne každý dokáže za houští literárněhistorického materiálu najít nové postupy a jiskřivé formulace naznačující nová řešení. Právě to se však Františku Kautmanovi podařilo.

Do knihy, která byla připravena k vydání na počátku 70. let, již nebyla zařazena nová česká a ruská odborná literatura. Je však škoda, že se tu přece jen neobjevily alespoň odkazy na světové (nečeské a neruské) práce o analyzovaných jevech (např. italská studie L. Satta Boschian: *Il regno oscuro: vita e opere di A. A. Grigor'ev*, Napoli 1969; francouzská práce R. Labry z roku 1928, americké a britské studie, např. Actonova z roku 1979, všechny týkající se Gercena). Tyto poznámky, stejně jako ostatní připomínky, které byly řečeny *ad hoc* a *in margine*, však nijak nesnižují zásadní význam Kautmanových studií o typologii literární kritiky a vědy, které — ač zakotveny v ruském prostředí — transcending do obecné roviny.

Ivo Pospišil

Między oryginałem a przekładem, I. red. Konieczna–Twardzikowa, J., Kropowiec, U., Universitas, Kraków 1995

Między oryginałem a przekładem, II. red. Filipowicz–Rudek, M., Konieczna–Twardzikowa, J., Universitas, Kraków 1996

Otázky, které přináší překlad textu z jednoho přirozeného jazyka do druhého, jsou živé už více než 4000 let (jak je starý např. překlad eposu o Gilgamešovi z jazyka sumérského do akkadského). Už celá staletí tedy vznikají i teoretické práce věnované této problematice (i když úhel pohledu, preference požadavků kladených na překládané dílo, ale i kvantita se značně různily). Dá se říci, že naše století přineslo překladu soustavnou pozornost a s ní i samostatný vědní obor. Po 2. světové válce došlo k výraznému rozvoji v mnoha státech, také v Polsku byla překladu věnována nemalá pozornost. (Připomeňme alespoň dva dnes už klasické, obsáhlé sborníky nazvané *O sztuce tłumaczenia* a *jęmna*, bez kterých si polskou translatologii nelze představit — Edward Balcerzan a Stanislaw Barańczak. Druhý z nich je skutečným fenoménem současnosti, v jeho osobě se totiž spojuje nejen fundovanost teoretika překladu, ale i neobvyklé nadání překladatelské.)

Rozsáhlá bibliografie polské translatologie byla nedávno rozšířena o další dva sborníky. Zahrnují práce ze dvou celopolských překladatelských konferencí, které v roce 1995 organizovala Překladatelská sekce hispanistiky z krakovské univerzity. Inspirační pro obě konference byla osobnost anglického spisovatele, teoretika a překladatele, Thomase Carlyla, od jehož narození v roce 1995 uplynulo právě 200 let. Ve svém neoriginálnějším a zároveň nekontroverznějším díle, Sartor Resartus, využil postavy fiktivního filozofa a jeho filozofie oděvu, aby se vyhnul cenzuře a vyjádřil své kritické názory. Zdařile mystifikoval, své dílo totiž stylizoval jako filozofický traktát a zároveň překlad z němčiny (metatextovost zdůraznil např. údajnými citáty z originálu). První konference byla zaměřena na podstatu teorie překladu a její vymezení.

Ve sborníku stojí několik příspěvků za povšimnutí. Velmi zajímavý je Fornelského postřeh k věčné diskusi o vztahu originálu a překladu. V této souvislosti se dosti často hovoří o podřadnosti překladu — s nádechem až depreciativním. Fornelski upozorňuje, že nelze zamaskovat či utajit fakt překladu, aniž bychom se nedopouštěli mystifikace (a v některých případech dokonce kulturní anamnězy). Příspěvek M. Perekové je přínosný pro teorii i praxi překládání humoru. Přehledně analyzuje podstatu jeho překladu a poskytuje tak solidní teoretický podklad. (Nabízl několik technik překladu humoru: přeložení, vysvětlení, transkripce s vysvětlením, transkripce bez vysvětlení, substituce, eliminace. Samotný proces překladu dělí na: analýzu struktury humoru — doporučuje grafické zobrazení; zjištění, zda je humor přeložitelný; zjištění, jakou úlohu plní v textu; výběr a užití jedné z technik.) A. Korniejonková se pokouší teoreticky prokázat, že překlad

je možný (využívá stávající lingvistické poznatky, svůj závěr opírá zejména o postulát jazykových univerzálií). Její úvahy jsou zajímavé, nicméně nepřinášejí nic nového, pouze spojují již poznané. Oproti tomu referát E. Tabakowské se vymyká právě svým novátorstvím — použitím pojmového aparátu kognitivní lingvistiky pro překlad. Kognitivní lingvistika vychází z předpokladu, že vztah mezi jazykovým obrazem a jazykovou formou je v každém jazyce dán specifickými konvencemi, proto se snaží právě tyto konvence objasnit. I když jejím cílem není srovnávání, mohla by významně pomoci teorii překladu svým pojmovým aparátem a poznatky o univerzáliích jednotlivých jazyků. Autorka to prezentuje na fragmentu anglického textu z oboru dějin umění, který přeložila do polštiny. V tomto textu se přirozeně stýkají slovníkové a encyklopedické významy slov (např.: angl. *mosaic* přeloženo jako *mozaika* : vědomosti o jejím původu, technice tvoření apod.) Aparát kognitivní lingvistiky, který zahrnuje kromě samotného obrazu i celý jeho rámec, se zde ukazuje jako přínosný pro interpretaci významu.

Druhá konference mohla jít dále a jako téma byla zvolena parafráze ze Sartora Resartuse, „Překlad, jeho vývoj a vliv“. Záměrem autorů tedy bylo vybládnout zúčastněně k jakési intelektuální hře se zmiňovanou knihou a jejím autorem. Mnozí referenti odpověděli zcela v duchu patrona konference, a tak se tematika a obsah referátů velmi různily. Mnohonázorovost však patrně jen odráží současný přístup k problematice překladu. Autoři sborníku se i přesto pokusili vnést do této „poetiky chaosu“ jakýsi řád. Referáty rozdělili podle tématu a způsobu zpracování do pěti částí a výstižně nazvali.

Dlouhou řadu příspěvků první (Historicko-popisné) části otevírají tři, věnované Bibli. A. Krajewská vystihuje jeden z problémů této specifické oblasti překladu — totiž hledání kompromisu mezi tradičním a aktualizovaným (to mj. znamená srozumitelnějším) vyjádřením. Podobný problém řeší i M. Surmová ve svém referátu o překladu Dantova Pekla. M. Cichońová připomíná (porovnáním úrovně překladů Apollinaira v Polsku) další překladatelský kompromis — mezi loajalitou (nebo, chceme-li, věrností) vůči originálu na straně jedné a danými literárními konvencemi, často i ohledem na domácího čtenáře na straně druhé. Neboť, jak ukazuje J. Brzozowski na překladech Baudelaira, vliv soudobé estetiky může originál zcela zubožit. Velmi užitečný a výborně propracovaný text předkládají B. Sieradzka a W. Hrycina anglistům. Opírajíce se o obsáhlý materiál, zpracovali polské ekvivalenty anglických citoslovcí. Významně tak pomohli v prevenci smyšlenosti, trapnosti nebo i „pouhé“ neadekvátnosti překladu (současné filmy, ale i beletrie někdy doslova oplývají nejrůznějšími citoslovci). Pro českého čtenáře je podnětný článek J. Łukasiewiczové, který popisuje účel a průběh tradičních překladatelských symposií romanistů. — Wrocławský Institut románských jazyků organizuje každoročně několikadenní setkání romanistů z celého Polska, studentů a vyučujících, ale také hostů, překladatelů a polonistů. Náplní symposií je skupinová práce studentů nad překladem textů, které byly vybrány několik měsíců předem a rozeslány účastníkům. Práci ve skupinách řídí vyučující z Wrocławu, ale i pozvaní hosté. Překládají se texty literární i odborné (a to také v rámci překladatelské soutěže, která se pojí se sympoziem). Při diskusích nad konečnou formou překladu se studenti ve skupinách učí hledat obsah díla, pokládat otázky sobě i jiným, objektivně hodnotit kvalitu překladu, ale poznávají také vlastní slabiny. Tato forma přípravy budoucích překladatelů by jistě našla mnoho příznivců i u nás. První část sborníku obsahující dále několik příspěvků, které hodnotí překlady různých autorů do polštiny (Rabelais, Claudel, Exupéry, Shakespeare, Eliot, Trakl, Calderon) a jeden, který se naopak věnuje překladu z polštiny — vývoji a vlivu ukrajinského překladu Mickiewiczowa Pana Tadeáše (jehož autorem je významný ukrajinský básník Maksym Rylskij a jež bývá hodnocen jako kongeniální dílo).

Druhá část, Filozoficko-spekulativní, přináší úvahy nad problémy, které se objevily už dříve. M. Gibińska se ve svém příspěvku o překladech Shakespearova sonetu ptá, kolik Shakespearů vlastně v Polsku zná. Není to jistě problém pouze Shakespeara, autorka se tak vrací na úplný počátek a klade otázku, zda má překlad vůbec smysl, protože jeho prostřednictvím nikdy nezískáme originál. A. Fułinska znovu otvírá otázku, jak překládat starší texty — archaizovat, nebo ne? Upozorňuje na snadné zesměšnění v případě archaizace. Zajímavé je, že se snaží rehabilitovat pojem imitace, chápe ji v kontrastu k požadavku absolutní věrnosti, která nutí překladatele k umělým stylistickým formulacím. E. Tabakowska přispěla také do tohoto sborníku, navazuje na svůj první článek. Zabývá se metaforou v překladech jazykovědných textů, opět ze zorného úhlu

kognitivní lingvistiky, pro kterou není metafora pouhým způsobem vyjádření, ale způsobem myšlení. Tabakowská tak zdůvodňuje, že metafora do jazykovědy patří stejně přirozeně jako do literatury.

Třetí část, nazvaná Hold Carlylovi, obsahuje mj. dva diskutabilní články. A. Cisowska tvrdí, že existuje vztah mezi překladem, opakováním a variací: Může-li být překlad nazván variací a chápeme-li variaci jako tvůrčí opakování, pak je opakování vlastně „intra lingvální“ překladem. M. Michalska zase vidí intralingvální překlad mezi smyšleným městem, do kterého je zasazen děj románu, a skutečným městem, které autorovi evidentně sloužilo jako předloha. Obě autorky se ve svých úvahách dopouštějí jistých zjednodušení, pomíjejí některé z rysů, které bývají tradičně považovány za konstitutivní (zejména přítomnost dvou rozdílných kódů), a proto docházejí k tak široce chápané kategorii překladu.

Charakteru krátkých, informativních sdělení o vlastních překladatelských zkušenostech se ve čtvrté části (s názvem Zprávy) vymyká příspěvek J. Kuczynské. Poukazuje na závislost překladu na poptávce, tedy na selekci konzumního trhu. Tento problém se nám zdá být zcela aktuální, ale v jiné podobě existoval i dříve. A nyní záleží jen na nás, co budeme žádat.

Poslední, pátá část (Svědectví autorů), je jakousi tečkou, dodatkem, ale i komentářem. M. Pawica reaguje na široce chápanou kategorii překladu, brání se tzv. pantranslatologii.

Jednotlivé příspěvky jsou zaměřeny spíše na praktické problémy, které při překladu vznikají, ať už jsou autory sami překladatelé, či jiné, třetí osoby v pozici kritiků. Jednoznačně dominuje jazykovědná metoda rozboru textu, míra teoretického pohledu je u jednotlivých článků rozdílná, v převážné většině však slouží jako pomocný prostředek ke konkrétním vývodům. Pokud se některý z autorů pouští do teoretických úvah, vždy je to jen na okraj, vedle obsáhlejší a propracovanější části analytické.

Ostatně, s zřetel na zvolenému tématu, konference si patrně nekladly za cíl konfrontaci jednotlivých teoretických přístupů, ale spíš pohled na to, čím překlad je, jak vzniká a jak poté působí. I toto je způsob navazování na tradici a rozvíjení. Touto „praktickou“ cestou lze také vzbuzovat zájem o překlad, jeho úroveň a docenění, tedy ovlivňovat překladatelskou kulturu. A jedině touto praktickou cestou, lemovanou úvahami nad kvalitou toho či onoho překladu, pokusy o překlad nepřeložitelného, otázkami (proč tak, ne jinak a jak vlastně), lze dojít k zobecnění a nadřazené struktuře — teoretickému cíli. A znovu zpětně pomoci oné praktické větvi. A tak stále, neboť jazyk — a s ním i překlad — nezůstanou nikdy strnulé, neměnné. Lze se jen zeptat, proč ne taky u nás?

Lenka Vltová

Lexikon literárněteoretických děl

Rolf Günter Renner a Engelbert Habekost (eds.): *Lexikon literaturtheoretischer Werke*. Stuttgart, Kröner 1995. 520 stran.

Respekt vzbuzují už samotné počty: 190 autorů zpracovalo hesla 400 děl (v původním návrhu, jak se dozvídáme v předmluvě, jich bylo 3 000) od 305 teoretiků, filozofů, estetiků, historiků, teologů, autorů krásné literatury... Jednotlivá hesla jsou řazena v abecedním sledu vždy podle prvního písmena názvu (v řeči, v níž bylo publikováno poprvé). Následuje rejstřík podle jednotlivých oblastí a období (vnitřně ještě členěný podle let vydání děl), rejstřík pojmů a nakonec rejstřík autorů, obsahující jejich díla v knize zahrnutá. Jednotlivá hesla mají rozsah zhruba tří strojopisných stran. A pokud jde o jejich strukturu, pak po záhlaví (název, rok vydání díla a německý překlad názvu) následuje jednoduše (vnitřně nečleněná) charakteristika díla s důrazem především na jeho vznik, popis hlavních dominant (často se stručnými citáty) a vymezení díla v širším kontextu. Heslo uzavírá výběrová bibliografie směřovaná k větším pracím o autorovi daného díla.

Co všechno o „příběhu“ a z „příběhu“ literární teorie se dá ze slovníku vyčíst? Především nijak nepřekvapující novost a — z pohledu aktuálního stavu — i nesamozřejmost literární teorie, disciplíny a kategorie reprezentující uvažování o díle obecným způsobem a se systematicky propracovaným